

FERNANDO PESSOA,

MÁRIO DE SÁ-CARNEIRO &

OVI

ja muita kertomuksia

Suomentanut
Timo Nykänen

IMPROMPTU

FLORBELA ESPANCA

Ovi ja muita kertomuksia

Fernando Pessoa,
Florbela Espanca &
Mário de Sá-Carneiro

Ovi ja muita kertomuksia

Suomentanut Timo Nykänen

IMPROMPTU KUSTANNUS
Helsinki

Suomennosten alkuperäistekstit

Florbela Espanca:

Rikos Pinhal do Cegossa ja Musta viitta
teoksesta *O domino Preto* (1927)

Kuollut nainen, Kuolleet eivät palaa ja Manuel Garcian intohimo
teoksesta *As Máscaras do Destino* (1931)

Fernando Pessoa:

Ovi (A Porta, 1906)
Paholaisen hetki (A Hora do Diabo, 1917)

Mário de Sá-Carneiro:

Lúcion tunnustus (A Confissão de Lúcio, 1913)

Suomenkielinen laitos © Impromptu Kustannus 2026

Suomennos © Timo Nykänen 2026

Kannen alkuperäinen akvarelli: Sirpa Nykänen
Kannen suunnittelu ja toteutus: Sanna Saastamoinen

Impromptu Kustannus 2026

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273,
22763 Hampuri, Saksa

ISBN 978-952-7531-16-7

Sisällys

Florabela Espanca	7
Rikos Pinhal do Cegossa	8
Kuollut nainen	24
Musta viitta	31
Kuolleet eivät palaa	44
Manuel Garcian intohimo	53
 Fernando Pessoa	 68
Ovi	69
Paholaisen hetki	97
 Mário de Sá-Carneiro	 118
Lúcion tunnustus	119
 Kääntäjältä	 227

FLORBELA ESPANCA (1894–1930)

Florabela Espanca, oikealta nimeltään Flor Bela d'Alma da Conceição, tunnetaan Portugalissa erityisesti voimakkaan feministisestä runoudestaan, mutta hän kirjoitti myös paljon proosaa. Tähän teokseen on valittu suomennettavaksi viisi Espancan novellia. Tätä ennen hänen tuotantoaan ei ole käännetty lainkaan suomeksi.

Espancan äiti kuoli 29-vuotiaana vuonna 1908. Muutama kuukausi sen jälkeen Espancasta tuli yksi ensimmäisistä naisopiskelijoista Liceu André de Gouveiassa, perinteisesti miehille tarkoitettussa opinahjossa Évorassa. Hän keskeytti opiskelunsa siellä, mutta opiskeli myöhemmin Lissabonin yliopistossa.

Monet Espancan proosateksteistä käsittelevät tai sivuavat jollain tavalla kuoleman teemaa. Niiden sävy ei kuitenkaan ole välttämättä synkkä. Tähän kokoelmaan valitut viisi novellia eivät tee tästä poikkeusta.

Florabela Espancan veli kuoli lento-onnettomuudessa, mikä vaikutti häneen syvästi. Veljen kuolema inspiroi Espancaa kirjoittamaan teoksen *As Máscaras do Destino* ("Kohtalon naamiot"). Tuosta teoksesta on peräisin kolme tämän kokoelman tarinaa: **Kuollut nainen, Kuolleet eivät palaa ja Manuel Garcian intohimo.**

Vuosina 1915–1917 Espanca kokosi kaikki siihenastiset runonsa teokseen nimeltä *O livro D'ele* ("Hänen kirjansa"), jonka hän omisti veljelleen. Vuonna 1927 hän julkaisi teoksen *O domino Preto* ("Musta viitta"), josta on peräisin tämän teoksen tarinoista kaksi: **Rikos Pinhal do Cegossa ja Musta viitta.**

Florabela Espanca riisti hengen itseltään kolmantenakymmentenä kuudentena syntymäpäivänään.

RIKOS PINHAL DO CEGOSSA¹

O le hiljaa, Farrusco!”

Vanha, hontelo, haalistuneen likaisenkeltainen koira tukahdutti syvän Murahduksensa surumieliseksi voihkaisuksi, ojensi etutassunsa, painoi pitkän takkuisen kuononsa tassuja vasten ja vaikeni.

Suuri kuivilla männynoksilla sytytetty tuli paloi kirkkain liekein irtonaisista mustista nokisista kivistä tehdyssä takassa, jonka päällä padassa kiehui sianruokajätteet liemineen. Naulassa roikkuva lepattava lamppu valaisi tuskin edes savupiippua ja jätti koko muun huoneen pimeyteen. Siellä täällä saattoi nähdä jonkin huonekalun karkeat ääriviivat, raskaan maissilaatikon, pitkän kullanruskean sipulinauhan ja kapean, tiukasti lukitun ikkunan vieressä mäntypöydän ja taustalla suljetun ja lukitun oven, jonka luona kiiksi metsästyskiväärin piipun kiillotettu teräs.

Oli pimeää. Kello oli kuusi, oltiin helmikuussa. Satoi kaatamalla. Aamuyö oli musta kuin syvän vesisäiliön suuaukko ja ulkona oli kova tuuli, joka johti pirullista tuonpuoleisten sie-lujen orkesteria taloa ympäröivässä mäntymetsässä. Suuri raikkaan vihreä aaltojen valtameri – niin tyyni kevään varhaisina aamuina, niin tervetullut kesäisten iltapäivien lämpimiin tunteihin – kuhisi nyt hirviöitä, jotka kirosivat kuin pakanat. Oksat putoilivat myrskyn jylinässä, aina silloin tällöin kuului katkeavan oksan napsahdus, räsähdys ylhäällä ja vaimea tö-mähdys alhaalla, kuin eloton ruumis kaatuisi pehmeälle soi-

¹ Paikannimi, sananmukaisesti suomennettuna ”Sokean männikkö”.

selle maalle, jossa mutainen vesi uinui petollisissa lammi-koissa.

Koira ei vielä rauhoittunut, vaan nousi ylös ja meni muristen nuuhkimaan ovea.

"Ole hiljaa, Farrusco!" kuului sama naisen ääni kuin aiemminkin. "En tiedä, mikä tuota pirun koiraa tänään vaivaa, Francisco", nainen jatkoi kääntyen pitkän rotevan miehen puoleen, joka istui takan ääressä ja ojensi kovettuneet, aurin-gonpolttamat kätensä tulen lämpöön. "Se ei millään lopeta, se on tehnyt tuota koko iltapäivän, ja yön laskeuduttua tilanne on vain pahentunut entisestään!"

"Potkaise sitä ja aja se ulos!" mies sanoi määrätietoisesti.

"Ei, ei niin", nainen keskeytti hellästi. "Tänä yönä se raukka paleltuisi kuoliaaksi!"

Kumartuen hän silitti varovasti koiran kosteaa kuonoa, joka oli ojentunut kohti hiilien rätinää ja lämpöä. Koira nosti päätään, ja nainen kietoi sen lempeään hyväilyyn. Sen kiitollinen ja onnellinen katse oli lähes inhimillinen, mutta sitten sen huomio kiinnittyi taas takaisin oveen, ja se hypähti pystyyn rai-vokkaasti haukkuen. Mies nousi hakemaan kuivia lehtiä huoneen nurkasta, pysähtyi ja pinnisteli korviaan. Nainen kattoi pöytää valmiiksi illallista varten, laski kulhon hitaasti pöydälle ja kuunteli myös.

Vain tuulen ääni kuului tuossa helvetillisessä konsertissa: rumpujen vaimea jylinä, harppujen ilmava armo, vaskien voitokas pauhu, sellojen ja viulujen kidutettu huuto. Aika ajoin tuuli vihelsi kyynisen pilkallisesti metsän kauhistuneen hiljaisuuden keskellä, kuin mikä tahansa suuri ja tärkeä kyläläinen. Terävänä yössä kuului...

"...tuuli", nainen kuiskasi levottomana.

Mies ei vastannut. Sen sijaan hän meni ovelle, otti kiväärin, toi sen huoneen valaistuun osaan ja alkoi tutkia sitä suuri ryppy puolelta toiselle tummalla korkealla otsallaan ulottuen.

"Mikä hätänä, Francisco?" nainen kysyi ääni väristen.

"Menen vähän ulos kävelylle. Joku tekee tuolla ulkona polttopuita."

"Tällaisena yönäkö? Ei ole mitään hätää", nainen aneli. "Ovi on lukossa, ei ole mitään pelättävää. Älä mene ulos."

Mies kohautti olkapäitään eikä sanonut mitään. Hän meni ovelle, käänsi lukossa olevaa suurta avainta ja avasi sen hitaasti. "Sammuta valo", mies käski kuivasti.

Avautuessaan ovi narahti hieman. Tuuli puhalsi läpi talon pyyhkäisten tuhkat pois tulisijasta ja vetäen kuivat lehdet raivoisalla pyörteellä mukaansa. Kun koira huomasi aukon josta pääsisi pujahtamaan ulos, se juoksi salamana ovelle ja katosi yöhön.

Mies tiiraili mäntymetsää tarkkaavaisena ja melkein hengästyneenä, kivääri viritettynä. Mitään ei näkynyt, kuului vain tuulen ujellus ja puiden oksien nyyhkytys.

Sammutettuaan valon nainen hiipi varpaillaan ovelle, jäi seisomaan miehensä taakse eikä uskaltanut tehdä elettäkään, kuunteli vain. Huojentuneina he sulkivat oven. Mies päätti kuitenkin vielä kiertää talon.

"Jos varkaat vievät polttopuut joita tarvitaan huomenna ruoanlaittoon, tai kanan."

"Francisco, unohda koko juttu", nainen aneli vielä.

Mies ei kuunnellut. Hän meni kynnyksen yli ja katosi ulos kauhistuneen naisen silmien edessä. Samalla sade, joka oli hetkeksi tauonnut, alkoi uudelleen rummuttaa kattoa ja ikkunoita suurin tiiviin pisaroin.

Yhtäkkiä nainen vavahti rajusti. Yhtäkään voihkaisua ei päässyt hänen tukahtuneesta kurkustaan.

Yksi laukaus, sitten toinen, ja vielä yksi.

”Oi!” nainen kirkaisi ja kietoi epätoivoisena ja järkyttyneenä kätensä pään ympärille. Hän nousi kynnykseltä ja lähti siihen suuntaan mistä oli laukaukset kuullut. Hän kompasteli kuin hullu törmäillen puunrunkoihin, loukaten itseään oksiin, kaatuen, nousten taas ylös läpi pimeän, synkän mäntymetsän jonka tummuuteen mies oli kadonnut. ”Francisco! Francisco!”

Voihkien ja nyyhkyttäen nainen jatkoi juoksemista ja huusi: ”Francisco! Voi, rakas Surun Neitsyt Maria! Voi, mieheni! Voi, Jumalallinen Herrani!”

Sydäntä särkevällä äänellä hän nyyhkytti kohti korkeita, tuskaisia puita ja tunteetonta mustaa taivasta, jossa yksikään tähti ei valaissut tämän maankolkan surullisia, kadonneita auitioita maita. ”Kuka minua nyt auttaa! Kuka minua auttaa!” hän tuskaili.

Ei kukaan! Hänen huutoonsa ei kuulunut vastausta. Tuuli jatkoi raivoisaa ulvontaansa, sade jatkui, mutaiset polut tulvivat täyteen katkenneita oksia, pieniä juuriltaan kaatuneita puita ja kaikenlaisia ulvovan myrskyn irrottamia roskia.

Lopulta yli tunnin loputtoman juoksemisen, loputtomien kaatumisten ja epätoivoisten ylösnousujen jälkeen, kykenemättä löytämään tietä eteenpäin, ääni käheänä huutamisesta, vaatteet märkinä, uupuneena ja pyörtymisen partaalla hän lopulta näki muutaman askeleen päässä edessään tuulen avaaman kotitalon keittiön oven ja hiipuvan tulen heikon liekin. Hän suuntasi hitaasti valoa kohti. Kumarassa kuin satavuotias vanhus hän tarrasi kätensä kaikkeen eteen tulevaan välttääkseen kaatumisen. Vaitonaisena — hän ei enää kyennyt huutamaan — ja sisälle taloon vilkaisematta, jatkuvasta sa-

teesta välittämättä hän vain käpertyi ovensuuhun ja jäi odotamaan helmikuun myöhäistä aamunkoittoa.

Kun ensimmäiset himmeät valonpilkahdukset haaleassa, sateisessa aamussa hädin tuskin näkyivät horisontissa, ne verhoutuivat usvan tuottaman peitteen leveisiin laskoksiin. Nainen nosti päätään ja katsoi mäntymetsää, joka hitaasti nousi esiin mustasta merestä, johon yö oli sen hukuttanut.

Rankkasateet olivat muuttaneet maaston järveksi. Tavallisesti niin pienet ja vaarattomat purot syöksyivät nyt voimalla eteenpäin ja muuttivat altaissa uinuvan veden entistä petollisemmaksi. Hirviömäiset smaragdinvihreät sammakot kurnuttivat riemusta, kun taas paksut käärmeet piirsivät ikuisia salaperäisiä kuvioitaan veden pinnalle.

Nainen nousi hitaasti seisomaan ja tutki lasittuneilla silmillään kapeaa polkua, joka kiemurteli mäntymetsän tiheimmän osan läpi ja katosi puunrunkojen sekaan.

Mikä tuo oli? Mikä oli tuo outo varjojen kulkue tuolla? Se eteni surullisen aamun synkässä juhlallisuudessa. Mitä nuo aaveet oikein tekivät, ne suuntasivat suoraan kohti heidän vaatimatonta taloan? Ja mitä ne kantoivat sylissään? Jotakin joka näytti hyvin raskaalta!

Nainen halusi mennä heitä vastaan, mutta ei pystynyt! Hänen jalkansa pettivät, ja kädet roikkuivat velttoina kylkiä vasten. Samoin teki Neitsyt Golgatalla. Samoin tekevät kaikki naiset, joita kipu ristiinnaulitsee.

Kun nuo miehiksi muuttuneet aaveet naisen luo saavuttuaan hipaisivat häntä kurja taakkansa käsivarsillaan, hän päästi ilmoille huudon. Yhden ainoan huudon. Hän näki, että kuoleman käsien mudasta ja verestä muovaamalla nukella oli miehen hahmo. Miehen, joka hetki siten oli ollut hänen. Ko-

van kohtalon koko kuva paljastui naiselle miehen köyhän ja runnellun olemuksen syvyyksistä.

"Rouva Rosa, mitä voit tehdä? Sinun täytyy vain olla kärsivällinen."

Läheltä kuulunut miehen ääni säikäytti hänet, ikään kuin se olisi tullut jostain toisesta maailmasta, kaukaa, niin kaukaa. "Löysimme hänet oikopolulta, pari kilometriä täältä alas Monterroson suuntaan."

"Olimme menossa markkinoille", sanoi toinen.

"Ah!" nainen sanoi hiljaa.

"Koira oli myös siellä, verilammikossa. Sen pää oli murskattu", jatkoi se joka oli puhunut ensin.

"Koira", nainen mutisi.

"Minulla on haulikko tässä", sanoi pojan ääni ovelta.

"Haulikko", nainen sanoi yhä poissaolevasti.

Lisää ihmisiä alkoi tulla sisään, sillä huonot uutiset leviävät nopeasti. Lähistöllä asuvia naisia ja miehiä, vaikka talo oli etäällä muusta asutuksesta.

Naiset ympäröivät naisen huolestuneina. Yksi heistä haki lakanan, jolla hän peitti miehen ruumiin. Toinen kiirehti sytyttämään suuren nipun kuivia oksia. Tuli rätisi.

He kantoivat miehen hitaasti sisään ja saattelivat häntä armollisin lohdutuksen sanoin. Nainen ei kuullut niitä, vaan siirtyi heidän mukanaan sisään voihkien hiljaa kuin haavoittunut eläin, näkemättä mihin jalkansa laittoi, välittämättä siitä minne ne häntä veivät. Hänen hampaansa kalisivat pelosta ja kylmästä. Hänen märät vaatteensa takertuivat laihaan ja hauraan vartalon ympärille. Kun nainen istutettiin takan ääreen, hän sulki silmänsä toivoen, ettei hänen koskaan enää tarvitsisi avata niitä. Mutta takkatulen lämmössä olo vähitellen parani,

ja hän nukahti vahankalpeat kasvot takan tummaa kiveä vasten ja kädet ristissä sylissänsä.

Yksi naapureista siirtyi varovasti naisen luo ja levitti hänen vaaleanpunaisen vaatteensa päälle suuren mustan huivin, kuin synkän variksen siiven. Siitä tuli hänen lesken käärinliinansa, joka peitti hänet lähes kokonaan.

Satoi koko päivän. Tuntui kuin koko taivas olisi liukene-massa sateeksi: paksut vesiköydet tulvivat yli peltojen varhaisten kylvöjen ja nostivat vedenpinnan purojen uomista muuttaen ne uhkaavan leveiksi joiksi. Suuret varisparvet len-telivät niiden yläpuolella piirtäen taivaan avoimelle sivulle kapeita huutomerkkejä siipiensä tummalla musteella.

Tuona päivänä ja myös kahtena seuraavana päivänä, ihmi-siä kävi jatkuvasti Pinhal do Cegon pienessä yksinäisessä ta-lossa.

Apulaisterveysviranomainen tuli vahvistamaan kuoleman, samoin oikeusviranomaiset, ja rikoksen tutkinta aloitettiin välittömästi. Keitä tappajat olisivat voineet olla? Kuinka poliisi voisi löytää viikon taukoamattoman rankkasateen jälkeen tulvivasta maasta jälkiä syyllisestä, tekijästä, jolla oli kaiken lisäksi hyvä syy piileskellä?

He etsivät, kyselivät ja tutkivat. Löytyisikö ympäröivästä maastosta tai ihmisten omaltatunnolta jotakin? Köyhän, kaik-kien rakastaman, ahkeran ja kunniallisen nuoren miehen aikaisempi elämä ei antanut tappajasta mitään vihjettä. Leski, joka oli yhä kauhuissaan yön painajaisen tuskallisesta järkytyksestä, ei myöskään osannut antaa enempää tietoa; hän ei ollut nähnyt yhtään mitään. Vain kolmen laukauksen vaimea kaiku oli jäänyt hänen korviinsa: ensin yksi, sitten toinen, ja sitten vielä yksi.

Päivien ja taas uusien päivien tuloksettomien tutkimusten jälkeen näytelmä jäi vähitellen unohduksen hämärään tuon maankolkan hiljaisessa, pysähtyneessä ilmapiirissä. Tutkimukset lopetettiin, ja tapauksen selvittely päättyi siihen. Jäljelle jäi vain se tosiasia, että mies oli ampunut haulikollaan kaksi laukausta, ja että kuolema oli täytynyt olla välitön, sillä häntä kohti ammuttu laukaus oli osunut suoraan päähän ja saanut aivomassan leviämään ulos. Koira oli tapettu aseensa iskulla. Ei mitään muuta. Murhaajan tai murhaajien tunnistaminen oli edelleen yhtä suuri arvoitus kuin ensimmäisenä päivänä teon jälkeen. Mitään ei ollut saatu selville, ei edes rikoksen motiivia; ei ollut ilmennyt minkäänlaista vihjettä, joka olisi voinut johtaa totuuden paljastumiseen. Näin synkän draaman muisto haalistui.

Mutta ei lesken sydämessä. Neljä vuotta myöhemmin tuon kirotun yön muisto kärvensi yhä hänen sisällään kuin polttorauta. Kuka olisi voinut murhata hänen miehensä? Kuka?

Monet ihmiset halusivat ottaa lesken luokseen turvaan säälien hänen kohtaloaan. Nainen kiitti heitä kaikkia mutta kieltäytyi lähtemästä kotoaan. Vanha aatelinainen Portalista, missä nainen oli nuorena asunut monta vuotta, tuli henkilökohtaisesti hänen luokseen ja hartaasti pyydellen ja anellen yritti viedä hänet kartanoon, jossa hänellä olisi ollut parempaa seuraa ja jossa häneltä ei olisi puuttunut mitään aina hänen viimeisiin päiviinsä saakka. Mutta tuo kaikki oli turhaa. Rosa suukotti naisen käsiä ja vuodatti niille liikutuksen kyyneliä, mutta kieltäytyi, kuten oli aina kieltäytynyt.

”Ei, Doña Maria das Dores, ei. Sydämeni sanoo minulle, että jos jään, saan ehkä jonain päivänä vielä tietää kuka minun Francisconi tappoi. Hänen sielunsa, raukka, on tuolla ulkona, enkä halua jättää häntä yksin. Ei, Doña Maria das Dores, ei.”

Päiviä kului lisää.

Kun Rosa oli eräänä aamuna keittiön ovella ompelemassa, hän näki nuoren pojan saapuvan Monterrosen suunnalta. Poika kiirehti askeliaan hänet nähdessään ja tervehti häntä jo kaukaa: "Hyvää huomenta, Rosa-täti."

"Ai oletko se sinä, Afonso? En tuntenut sinua, poika. Olet jo aikuinen. Mikä tuo tänne sinut? Tuletko tapaamasta isoäitiäsi?"

"Ei minulla mitään erikoista, rouva. Tulin vain tuomaan kirjeen."

Leski tuijotti nuorta poikaa hämmentyneenä. Lähes kone-
maisesti hän otti kirjeen vastaan, avasi sen ja alkoi lukea.

Kirjeessä oli vain kaksi riviä, mutta niitä lukiessaan hänen kasvonsa kalpenivat kalkitun seinän värisiksi, ja kädet vapisivat aivan kuin hänet olisi yhtäkkiä vallannut korkea kuume. Kirjeessä luki:

Rouva Rosa, jos haluatte tietää kuka tappoi miehenne, tulkaa tämän nuoren miehen kanssa kotiini. Tiedän kaiken ja voin kertoa teille kaiken. Rita

Rosa seisoi hetken kirjettä tuijottaen. Kykenemättä puhumaan, kykenemättä liikuttamaan sormeakaan hän nousi yhtäkkiä seisomaan kuin häntä ajaisi jokin outo voima, joka työnsi häntä kohti oman kohtalonsa salaisuuksia. Hän laski ompelutyön sylistään, meni sisään taloon ja palasi hetkeä myöhemmin leskelle sopivaan asuun pukeutuneena. Päänsä hän oli peittänyt huivilla, joka oli solmittu leuan alta tiukasti pienten kasvojen ympärille.

"Tule, poika", nainen sanoi edelleen hämmentyneenä.

Kun Monterrosen ensimmäiset talot tulivat näkyviin, nuori mies osoitti yhtä niistä. Se oli kaukana muista taloista ja rakennettu rinteen puoliväliin varjoisan lehdon reunaan. Talo

ОВИ JA МУITA КЕРТОМУКСΙΑ

Portugalin 1900-luvun alun runouden suuria nimiä olivat **Fernando Pessoa** ohella **Florbela Espanca** ja **Mário de Sá-Carneiro**. Kukin heistä oli kuitenkin tuottelias myös prosaistina, ja tähän kirjaan onkin kolmikolta suomennettu valikoima kertomuksia ja novelleja.

Kahden viimeksi mainitun kirjailijan tuotantoa julkaistaan nyt suomeksi ensimmäistä kertaa. Pessoaan aikalaisten Espancan ja Sá-Carneiron tuotanto on jäänyt meillä tähän asti täysin pimentoon. Tähän kokoelmaan on suomennettu Pessoa kahden kertomuksen lisäksi viisi Espancan runollista novellilla ja yksi Sá-Carneiron kirjoittama huikea tarina, jonka tapahtumat sijoittuvat 1900-luvun alun Lissaboniin ja Pariisiin.

Pessoa ja Sá-Carneiro tunsivat toisensa hyvin ja toimivat mm. kulttuurilehtien julkaisijoina Lissabonissa. Espancaa Pessoa nimitti sielunsisarekseen. On siis luontevaa koota näiden kolmen kertojan teksteistä valikoima yksiin kansiin.

IMPROMPTU KUSTANNUS on pienkustantamo, jonka käännöstuotannon painopiste on romaanisen kielialueen klassikkoteoksissa. Italian ja ranskan jälkeen kielivalikoimaan tulee nyt siis mukaan myös portugali.

Osta klassikko! Lue klassikkoja, se kannattaa! – IMPROMPTU KUSTANNUS

www.impromptu.fi

ISBN 978-952-7531-16-7

